

Szczecin, dnia 12 czerwca 2023 r.

Prof. dr hab. Zbigniew Ofiarski

Wydział Prawa i Administracji

Uniwersytetu Szczecińskiego

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgra Jarosława Olejarza

pt. *Zdolność kredytowa i jej wpływ na zawarcie i wykonanie zobowiązań z umowy kredytu*
(ss. 335 + wykazy materiałów źródłowych)

I. Podstawa prawna sporządzenia recenzji

Recenzję sporządzono w związku z uchwałą nr 47/2023 Rady Naukowej Instytutu Nauk Prawnych Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach z dnia 25 kwietnia 2023 r. Przedmiotem recenzji jest ocena rozprawy doktorskiej pt. *Zdolność kredytowa i jej wpływ na zawarcie i wykonanie zobowiązań z umowy kredytu*, przygotowanej przez mgra Jarosława Olejarza pod kierunkiem prof. dr hab. Jadwigi Glumińskiej-Pawlic. Recenzję przygotowano z uwzględnieniem kryteriów określonych w art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2017 r. poz. 1789 z późn. zm.) w związku z art. 179 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018 r. poz. 1669 z późn. zm.).

II. Sposób określenia obszaru badań oraz sformułowania tytułu dysertacji

Prowadzenie badań w obszarze prawa bankowego może polegać zarówno na rozpoznawaniu i rozwiązywaniu problemów o charakterze szczegółowym, jak i systemowym (przekrojowym). W recenzowanej dysertacji wybrano ten drugi model naukowych peregrynacji wymagający kompleksowego podejścia do wielu cząstkowych kwestii regulowanych przepisami szeroko rozumianego prawa bankowego i formułowania uniwersalnych ocen. Dokonanie identyfikacji problemu badawczego i delimitacja granic prowadzenia badań to najważniejsze działania wstępne, które determinują finalny rezultat w postaci rozprawy

spełniającej ustawowe kryteria wyznaczające właściwy poziom kompetencji naukowych. Zadanie to Doktorant zrealizował w sposób zasługujący na wysoką ocenę.

Określenie „zdolność kredytowa” po raz pierwszy zostało użyte w art. 26 ustawy z dnia 26 lutego 1982 r. Prawo bankowe (Dz.U. Nr 7, poz. 56 z późn. zm.), ale nie określono jego istoty ograniczając się tylko do ogólnego stwierdzenia, że „przy zawieraniu umów kredytowych bank kieruje się oceną zdolności kredytobiorcy do spłaty zaciągniętego kredytu”. Dopiero w art. 28 ust. 1 ustawy z dnia 31 stycznia 1989 r. Prawo bankowe (Dz.U. z 1992 r. Nr 72, poz. 359 z późn. zm.) wskazano, że pojęcie to powinno być rozumiane jako „zdolność do spłaty zaciągniętego kredytu wraz z odsetkami w umownych terminach spłaty” nakładając jednocześnie na kredytobiorcę obowiązek przedłożenia dokumentów i informacji niezbędnych dla dokonania oceny tej zdolności. Podobnie określono zdolność kredytową w art. 70 ust. 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (Dz.U. z 2022 r. poz. 2324 z późn. zm.).

Od momentu wprowadzenia tego pojęcia do polskiego ustawodawstwa bankowego w różnych okresach poddawano je szczegółowym badaniom, z reguły mającym charakter fragmentaryczny. W tym kontekście można wymienić następujące opracowania: A. Janiak, Pojęcie zdolności kredytowej, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1986, nr 4; T. Witczak, Zdolność kredytowa – kryterium decyzji kredytowej banku, „Bank i Kredyt” 1983, nr 4; A. Rzetelska, Zdolność kredytowa w prawie polskim, „Acta Universitatis Lodzianis – Folia Iuridica” 1993, nr 57; U. Marzec-Roguska, Ewolucja pojęcia zdolności kredytowej w świetle norm kredytowo-prawnych, „Finanse” 1986, nr 1; Ł. Obzejta, Badanie zdolności kredytowej jako najważniejsza czynność faktyczna w procesie udzielania kredytu bankowego, „Przegląd Prawniczy UW” 2008, nr 2. Problem zdolności kredytowej badany był także w obszarach o ściśle wyznaczonych granicach podmiotowych, np. M. Wiśniewski, Ocena zdolności kredytowej gminy, Difin Warszawa 2011; W. Słonina, Kryteria oceny zdolności kredytowej przedsiębiorstwa, „Bank i Kredyt” 1982, nr 4–5; A. Stankiewicz, Zdolność i wiarygodność kredytowa podmiotu gospodarczego, „Prawo Spółek” 1997, nr 7–8; K. Pietruszyńska, Zdolność kredytowa podmiotów gospodarczych, przyczyny jej utraty i odzyskiwania (okres 1990–1992), „Bank i Kredyt” 1993, nr 4; E. Kostro, W sprawie wpływu zdolności kredytowej na poprawę gospodarki przedsiębiorstwa państwowego na tle uregulowań prawnych, „Bank i Kredyt” 1986, nr 4–5. Przykładem kompleksowego ujęcia zdolności kredytowej jest monografia A. Stangret-Smoczyńskiej, Zdolność kredytowa w ujęciu prawnym prawa polskiego, C.H. Beck Warszawa 2016.

Doktorant przyjął perspektywę prowadzenia badań z uwzględnieniem dwóch cezur czasowych. Pierwszą stanowi etap poprzedzający moment zawarcia umowy o kredyt,

natomiast drugą jest okres, w którym strony są związane jej postanowieniami, a kredytobiorca powinien utrzymywać swoją zdolność kredytową. Problem zdolności kredytowej przedstawiono w kontekście różnych typów umów zawieranych z bankami, w których konieczne jest dokonywanie oceny istnienia tej cechy po stronie kontrahenta banku. Trafnie zdolność kredytową połączono z istotnym zagadnieniem ryzyka towarzyszącego działalności bankowej, w szczególności ryzyka kredytowego oraz ryzyka płynności. Stanowią one istotny element działalności bankowej oraz determinują wynik finansowy osiągnięty przez bank. Prawidłowa ocena zdolności kredytowej jest ważnym warunkiem minimalizowania ryzyka kredytowego rozumianego przede wszystkim jako potencjalne zagrożenie nieterminowej spłaty kredytu lub zaniechanie jego zwrotu przez kredytobiorcę. Ryzyko płynności polega na zagrożeniu zdolności finansowania aktywów i terminowego wykonywania zobowiązań przez bank. Przyjęcie przez Doktoranta takich fundamentalnych założeń zdeterminowało wyznaczenie granic obszaru badawczego oraz zasadniczych elementów konstrukcyjnych koncepcji prowadzenia badań.

Realizacja zadania badawczego wymagała od Autora połączenia kwestii regulowanych przepisami unijnego oraz polskiego prawa bankowego. Dokonano również odniesień do określonych instytucji uregulowanych w aktach prawa cywilnego oraz gospodarczego. Należało także dokonać odpowiedniego doboru prezentowanych zagadnień i zachować między nimi właściwą równowagę. Zadanie to Doktorant zrealizował w sposób właściwy. W świetle powyższych uwag pozytywnie oceniam sposób wyznaczenia granic problematyki prawnej poddanej badaniom, jak i zredagowania tytułu dysertacji. Dokonane w tym obszarze ustalenia Doktoranta pozostają w spójnych relacjach. Prawidłowa delimitacja obszaru badawczego umożliwia przeprowadzenie szczegółowych i pogłębionych rozważań oraz sformułowanie ocen dotyczących istoty, zakresu i znaczenia stosowania procedur badania zdolności kredytowej w kontekście zawierania i wykonywania umów przez banki z ich kontrahentami.

Wykryształizowany i rozwiązany przez Doktoranta problem badawczy jest oryginalny i w pełni aktualny z uwagi na współczesne wyzwania dotyczące bezpieczeństwa działalności bankowej, której istotnym wyznacznikiem jest także ograniczanie ryzyka związanego z udzielaniem i spłatą kredytów bankowych. Poddana naukowej kwerendzie problematyka prawna dotycząca oceniania zdolności kredytowej, jako pozytywnej przesłanki zawierania umów z bankami, jest doniosła i wymagająca zastosowania metod naukowych. Ponadto jest to zagadnienie wewnętrznie złożone, ponieważ zostało unormowane zarówno w aktach prawa polskiego, jak i unijnego.

III. Cele rozprawy, hipotezy oraz zastosowane metody badawcze

W części wstępnej rozprawy doktorskiej (s. 4–9) przejrzysto sformułowano zasadniczy cel dysertacji, którym jest „próba ustalenia, czy przepisy prawa nakładające na bank obowiązki związane z oceną zdolności kredytowej w sposób dostateczny precyzują samo pojęcie zdolności kredytowej, a także czy zdolność kredytowa oznacza wymaganą kwalifikację kredytobiorcy, z której istnieniem należy wiązać skutek prawny w postaci zawarcia i wzajemnego wykonania zobowiązań z umowy kredytu” (s. 6).

Doktorant sformułował cztery szczegółowe pytania badawcze, które pełnią funkcję hipotez wymagających weryfikacji w toku prowadzonych rozważań. Pytania badawcze dotyczą: czynników wpływających na ustalenie, czy kredytobiorca posiada zdolność do spłaty zaciągniętego kredytu wraz z odsetkami w terminach określonych w umowie; niezbędnych warunków uprawniających bank do udzielenia kredytu podmiotowi, który nie posiada zdolności kredytowej; relacji zachodzących między oceną sytuacji finansowej i gospodarczej kredytobiorcy a jego zdolnością kredytową; uprawnień i obowiązków stron umowy kredytowej związanych ze zdolnością kredytową kredytobiorcy.

Autor uzasadnia potrzebę weryfikacji tych hipotez z uwagi na podejmowane w ostatnich latach działania prawodawcy unijnego i krajowego dotyczące ochrony konsumentów w stosunkach kredytowych. W związku z tym uznał, że konieczne jest ustalenie właściwych relacji związanych z zawieraniem i wykonywaniem zobowiązań wynikających z umów kredytowych odnoszących się także do oceny zdolności kredytowej konsumentów. Autor akcentuje potrzebę pogłębionych badań regulacji prawnych dotyczących dokonywania oceny zdolności kredytowej z uwagi na możliwość stosowania w tym zakresie nowoczesnych technologii ograniczających lub nawet eliminujących udział człowieka w tych procedurach (s. 7). Przyjęcie takich założeń koncepcyjnych potwierdza wieloaspektowy charakter zadania badawczego, które zrealizował Doktorant. Jednocześnie pozytywnie wpływa na dyscyplinę prowadzenia badań i zabezpiecza Autora przed wkraczaniem w obszary, które nie są bezpośrednio związane z tytułowym zagadnieniem rozprawy doktorskiej.

Ustalony cel, a także przyjęte przez Doktoranta założenia i pytania badawcze (hipotezy) tworzą spójną i oryginalną koncepcję dysertacji umożliwiającą prowadzenie badań nad problematyką o doniosłym znaczeniu prawnym, jak również gospodarczym i społecznym. Dokonano właściwego doboru problemów badawczych, które pozostają w relacjach gwarantujących prowadzenie w wytyczonym obszarze badawczym wielowątkowych i złożonych analiz dotyczących unijnego i krajowego materiału normatywnego oraz dorobku

doktryny prawa i judykatury. W prowadzonych badaniach Autor zachował właściwe proporcje między zagadnieniami o charakterze teoretycznym i praktycznym, a także podjął udane próby formułowania ocen o charakterze uniwersalnym oraz szczegółowym.

Do rozwiązania zidentyfikowanych problemów zastosowano właściwe metody badawcze, adekwatne w kontekście przyjętych założeń i koncepcji delimitacji obszaru badań. W najszerszym zakresie zastosowano metodę dogmatycznoprawną poddając analizie i ocenie materiał normatywny oraz dorobek doktryny odnoszący się do tytułowego zagadnienia. Posłużono się także metodą komparatystyczną konfrontując i oceniając unijne i polskie regulacje prawne, a także wytyczne unijnych i krajowych organów nadzoru dotyczące pojęcia zdolności kredytowej. Porównano także unormowania dotyczące zdolności kredytowej ocenianej w przypadkach zawierania umów o kredyty: konsumenckie, hipoteczne, odwrócone kredyty hipoteczne. Stosując metodę analityczną zbadano wykorzystywane w bankach czynniki wpływające na ustalenie istnienia „zdolności kredytowej”, a także jej charakter prawny oraz związanych z nią takich ustawowych określeń, jak „szczególny sposób zabezpieczenia kredytu” oraz „program naprawy gospodarki”. Posługując się metodą empiryczną zbadano i oceniono stosowane w praktyce bankowej wzorce umów kredytowych i zawarte w nich klauzule odnoszące się do kwestii zdolności kredytowej.

Zagadnienia wstępne, jako wyodrębniona część rozprawy doktorskiej, zawiera wszystkie niezbędne elementy treści dotyczące przyjętych autorskich założeń koncepcyjnych, zastosowanych metod badawczych oraz wykorzystanych źródeł. Nie wskazano jednak granicznej konkretnej daty obowiązującego stanu prawnego uwzględnionego w prowadzonych badaniach. Informację taką z reguły zamieszcza się w postaci ostatniego zdania wstępu (wprowadzenia). Funkcję taką spełnia natomiast informacja zamieszczona na karcie tytułowej rozprawy doktorskiej i można domniemywać, że w rozprawie uwzględniono stan prawny obowiązujący na dzień 31 marca 2023 r.

IV. Struktura i szczegółowa ocena rozprawy doktorskiej

Kompozycję rozprawy determinują wynikające z jej tytułu zakres przedmiotowy oraz przyjęta przez Autora koncepcja badawcza. Rozprawa składa się z zagadnień wstępnych, pięciu rozdziałów (każdy został zakończony podsumowaniem), wniosków końcowych, a także z załączników, w których zamieszczono wykazy: stosowanych w rozprawie skrótów, aktów normatywnych (krajowych i unijnych), orzecznictwa, literatury przedmiotu, innych źródeł (raportów, opinii, glos, informacji, komunikatów, regulaminów bankowych, oficjalnych stanowisk organów nadzoru bankowego).

W rozprawie można wyodrębnić trzy podstawowe obszary badań. Pierwszy dotyczy systematyki umów zawieranych z bankami, w których koniecznym warunkiem jest dokonanie oceny zdolności kredytowej kontrahenta banku. Rozważania prowadzone w tym zakresie są skoncentrowane na umowach dotyczących udzielania różnych rodzajów kredytów, np. konsumenckiego, hipotecznego, odwróconego kredytu hipotecznego, konsorcjalnego, a także pożyczki pieniężnej udzielanej przez bank. Drugi obszar badań odnosi się do teoretycznych ustaleń w zakresie istoty i cech charakterystycznych pojęcia „zdolność kredytowa” oraz jej relacji do ryzyka kredytowego stale towarzyszącego działalności bankowej. W tym obszarze badań zawarto również rozważania dotyczące sposobów ustalania zdolności kredytowej. W ramach trzeciego obszaru zbadano zasady i tryb oceny zdolności kredytowej na etapie poprzedzającym zawarcie umowy kredytowej oraz w okresie obowiązywania takiej umowy. Wskazane wyżej grupy problemów zdeterminowały główne kierunki badań prowadzonych przez Doktoranta. Poprawna jest kolejność poszczególnych rozdziałów rozprawy doktorskiej. Ich objętość jest porównywalna i wynosi od 50 do 72 stron. Jest to efekt prawidłowej selekcji i systematyki konkretnych zagadnień badawczych, które łącznie wpisują się w autorską koncepcję analizy i oceny normatywnie uregulowanego zakresu i sposobów oceny zdolności kredytowej.

Celem rozważań zaprezentowanych w rozdziale pierwszym jest usystematyzowanie i wstępne scharakteryzowanie umów zawieranych z bankami, w których istotnym elementem towarzyszącym staje się procedura oceny zdolności kredytowej kontrahenta banku. W niezbędnym zakresie przedstawiono genezę polskich unormowań dotyczących kredytu bankowego, poczynając od połowy XIX wieku do czasów współczesnych. Trafnie oceniono, że przełomowe znaczenie w kwalifikacji prawnej umowy kredytu powinno być przypisywane postanowieniom ustawy z 26.02.1982 r. Prawo bankowe (s. 15). Wyraźnie zdeterminowały one cywilistyczny charakter stosunków prawnych wynikających z umowy kredytu i zredukowały dywagacje o administracyjnoprawnym charakterze takich stosunków.

Najszerzej Autor przedstawił zagadnienia dotyczące sposobu unormowania umowy kredytowej oraz jej szczególnych podtypów w polskim ustawodawstwie po 1997 r. Uwagi zostały odniesione do regulacji zawartych w ustawie z 29.08.1997 r. Prawo bankowe, a także w odrębnych ustawach zawierających postanowienia dotyczące umowy kredytu konsumenckiego, hipotecznego, odwróconego kredytu hipotecznego, konsorcjalnego. Omówiono także najistotniejsze unormowania dotyczące umowy pożyczki pieniężnej udzielanej przez bank. Badając szczególne podtypy umów kredytowych Autor pominął kwestie dotyczące umowy o kredyt kontraktowy uregulowanej w ustawie z 26.10.1995 r. o społecznych formach rozwoju

mieszkalnictwa (Dz.U. z 2023 r. poz. 790 z późn. zm.). Konstrukcja prawna tej umowy jest oryginalna, a prawo do jej zawarcia przysługuje tylko osobom, które spełniły warunek systematycznego oszczędzania na cele mieszkaniowe. Po zniesieniu ulgi podatkowej z tytułu gromadzenia oszczędności w systemie kas mieszkaniowych zainteresowanie osób fizycznych wyraźnie zmniejszyło się tym modelem zaspokajania własnych potrzeb mieszkaniowych, ale nie uległo całkowitej redukcji. Jak w kontekście różnych sposobów finansowania nabycia lokali i domów mieszkalnych można oceniać z punktu widzenia kredytobiorcy współczesną atrakcyjność umowy o kredyt kontraktowy zwłaszcza uwzględniając najistotniejsze unormowania zawarte w ustawie o społecznych formach rozwoju mieszkalnictwa?

Oryginalnym rozwiązaniem jest także umowa pożyczki pieniężnej udzielanej przez Bank Gospodarstwa Krajowego, jako jednej z dwóch form wsparcia dla kredytobiorców, którzy dokonali sprzedaży kredytowanej nieruchomości, a kwota uzyskana ze sprzedaży nie pokryła całego zobowiązania z tytułu uprzednio zaciągniętego kredytu mieszkaniowego (por. ustawę z 9.10.2015 r. o wsparciu kredytobiorców, którzy zaciągnęli kredyt mieszkaniowy i znajdują się w trudnej sytuacji finansowej, Dz.U. z 2022 r. poz. 2452). Istotne w tym zakresie są: cel pożyczki, warunki jej udzielenia oraz spłaty. Problem zdolności kredytowej w tej ustawie został potraktowany przez prawodawcę w sposób oryginalny.

Reasumując, rozważania zawarte w rozdziale pierwszym rozprawy doktorskiej pełnią funkcję porządkującą i wprowadzającą do badań prowadzonych w następnych rozdziałach. Niezbędne było przedstawienie ewolucji regulacji prawnych dotyczących umowy kredytowej oraz omówienie wybranych podtypów takiej umowy z uwagi na ich relacje z prawnym pojęciem zdolności kredytowej.

W rozdziale drugim poddano analizie i ocenie unormowania kształtujące pojęcie „zdolność kredytowa” oraz działania podejmowane przez bank w celu weryfikacji istnienia lub nieistnienia tej cechy po stronie kontrahenta banku. Scharakteryzowano istotę obowiązku banku podjęcia czynności badania zdolności kredytowej i relacje tego obowiązku zachodzące wobec ryzyka towarzyszącego działalności bankowej, w szczególności dotyczące ryzyka kredytowego. Przedstawiono także zakres obowiązku oceny zdolności kredytowej kredytobiorcy w przypadku zawierania określonego podtypu umowy kredytowej (o kredyt konsumencki, o kredyt hipoteczny) oraz umowy pożyczki pieniężnej.

Rozważania prowadzone są przez Autora w sposób pogłębiony i wielowątkowo. Powyższa uwaga odnosi się także do efektów badań przedstawionych w podrozdziale czwartym (pt. Ocena zdolności kredytowej w umowie o kredyt konsumencki) zamieszczonym w rozdziale drugim rozprawy doktorskiej. Należy jednak zauważyć, że początkowo w art. 5 pkt

16 ustawy z 12.05.2011 r. o kredycie konsumenckim definiowano „ocenę ryzyka kredytowego” jako ocenę zdolności konsumenta do spłaty zaciągniętego kredytu wraz z odsetkami, w terminach określonych w umowie o kredyt konsumencki, dokonywaną przez kredytodawcę. Dopiero z dniem 17.01.2014 r. znowelizowano ten przepis ustawy i określenie „ocena ryzyka kredytowego” zastąpiono pojęciem „ocena zdolności kredytowej” pozostawiając identyczny sposób jej rozumienia. Ponadto użyte w art. 5 pkt 15, art. 13 ust. 1 pkt 18, art. 40 ust. 2 oraz art. 43 ust. 1 w różnych przypadkach wyrażenia „ocena ryzyka kredytowego” zastąpiono określeniami „ocena zdolności kredytowej”. Jakie były motywy projektodawcy tej nowelizacji, które uzasadniały przeprowadzenie zmian w ww. przepisach ustawy i zostały przywołane w uzasadnieniu projektu ustawy nowelizującej?

W rozdziale trzecim przedstawiono efekty badań dotyczących sposobów ustalania zdolności kredytowej. W związku z tym oceniono przesłanki i tryb ustalania zdolności kredytowej klienta detalicznego oraz klienta instytucjonalnego. Omówiono istotę Credit Scoring, tzn. metod ilościowych (punktowych) stosowanych w celu ustalenia prawdopodobieństwa, że kredytobiorca może nie wywiązać się z obowiązku terminowej spłaty zaciągniętego kredytu. W modelach takich przyjmowane są założenia, według których większa liczba punktów przypisana kredytobiorcy oznacza po jego stronie wyższy poziom wypłacalności i zdolności kredytowej. Oceniono także przydatność stosowania Credit Rating, tzn. ocen antycypujących zdolność do spłaty zadłużenia wraz z dorozumianą prognozą prawdopodobieństwa niewypłacalności dłużnika sporządzanych przez agencje ratingowe. W swoich rozważaniach Doktorant odnosi się również do profilowania oraz zautomatyzowanych sposobów podejmowania decyzji kredytowych wykorzystywanych zwłaszcza w procedurze udzielania kredytów konsumenckich (s. 158).

W zależności od statusu prawnego kredytobiorcy zaprezentowano metody ustalania dopuszczalnego poziomu jego zadłużenia, będącego jednym z mierników zdolności kredytowej (s. 165 i nast.). Istotne są także ustalenia dotyczące wpływu rekomendacji wydawanych przez KNF na formułowane oceny zdolności kredytowej (s. 171 i nast.). Na stronie 173 rozprawy zamieszczono następujące stwierdzenie „Komisja Nadzoru Finansowego **sprawując nadzór** nad działalnością banków może wydawać w stosunku do banków rekomendacje dotyczące praktyk ostrożnego i stabilnego zarządzania bankami”. Podobnie na stronie 176 rozprawy wyrażono myśl, że „**w ramach sprawowanego nadzoru** KNF, stosownie do art. 137 ust. 1 pkt 5 Prawa bankowego, posiada uprawnienie do wydawania rekomendacji dotyczących dobrych praktyk ostrożnego i stabilnego zarządzania bankami”.

Należy zauważyć, że w treści art. 137 ustawy Prawo bankowe określenie „nadzór” nie zostało użyte. Autor wskazuje na możliwe sposoby ustalania charakteru prawnego rekomendacji wydawanych przez KNF. Przepis art. 137 Prawa bankowego został umieszczony w rozdziale 11 ustawy, który opatrzono tytułem nadzór bankowy. Środki prawne, które KNF może stosować w ramach nadzoru nad bankami wymieniono w art. 138 Prawa bankowego i wśród nich nie ma rekomendacji. Ostatecznie Autor przyjmuje, że rekomendacje nie są aktami o charakterze władczym (s. 179). O znaczeniu, zakresie zastosowania oraz charakterze prawnym rekomendacji obszerne rozważania zawarte są w monografii A. Nadolskiej pt. *Soft law w regulacji rynku finansowego w Polsce. Rekomendacje, wytyczne i lista ostrzeżeń publicznych KNF*, C.H. Beck Warszawa 2021. Można zadać pytanie dotyczące motywów, jakimi kierował się ustawodawca zamieszczając przepis art. 137 w rozdziale ustawy zatytułowanym „Nadzór bankowy”. Ponadto należy podkreślić, że w ustawie z 21.07.2006 r. o nadzorze nad rynkiem finansowym (Dz.U. z 2023 r. poz. 753 z późn. zm.) określenie „rekomendacja” zostało użyte tylko w art. 5 ust. 3 i odnosi się do spraw o charakterze organizacyjnym. Zgodnie z tym przepisem ustawy w posiedzeniach KNF w sprawach rekomendacji mogą uczestniczyć z głosem doradczym wskazani Komisji przedstawiciele izb gospodarczych zrzeszających banki.

W rozdziale czwartym rozprawy zamieszczono wyniki badań dotyczących oceny zdolności kredytowej przy zawieraniu umowy o kredyt. Zagadnienie to ujęto w szerszym tle, tzn. z uwzględnieniem zasady swobody umów sformułowanej w przepisach Kodeksu cywilnego, a także jako pozytywną przesłankę zawarcia umowy o kredyt. Omówiono również sytuacje szczególne, unormowane w ustawie Prawo bankowe, w których dopuszczalne jest zawarcie takiej umowy pomimo braku zdolności kredytowej po stronie podmiotu składającego wnioski o udzielenie kredytu. Rozważania prowadzone przez Doktoranta odnoszą się zarówno do uniwersalnych unormowań zamieszczonych w ustawie Prawo bankowe, jak i do regulacji szczegółowych dotyczących różnych rodzajów kredytów, np. konsumenckiego, hipotecznego. Dodatkowo prezentowane są ustalenia dotyczące charakteru prawnego ogólnych warunków umów oraz regulaminów bankowych. Stanowią one cenne uzupełnienie badań nad istotą oceny zdolności kredytowej.

W kontekście dywagacji dotyczących zdolności kredytowej, jako przesłanki warunkującej możliwość udzielenia kredytu (z ustawowymi wyjątkami dopuszczającymi zawarcie umowy o kredyt pomimo braku zdolności kredytowej po stronie kredytobiorcy) pojawia się problem dodatkowych, szczegółowych wymagań proceduralnych. Procedury takie dotyczą osób będących członkami zarządu albo rady nadzorczej banku, a także osób

zajmujących stanowiska kierownicze w banku (są to osoby zatrudnione i podległe bezpośrednio członkowi zarządu oraz dyrektorzy oddziałów i ich zastępcy, a także główni księgowi). Na szczególną uwagę zasługuje art. 79a ust. 2 ustawy Prawo bankowe stanowiący, że „udzielenie kredytu, pożyczki pieniężnej, gwarancji bankowej lub poręczenia członkowi zarządu albo członkowi rady nadzorczej banku w kwocie łącznego zobowiązania przekraczającej równowartość 10 000 euro, **wymaga zgody** wyrażonej w uchwale zarządu oraz uchwale rady nadzorczej banku. Uchwały te zapadają bez udziału zainteresowanej osoby, w głosowaniu tajnym, większością co najmniej 2/3 głosów w obecności co najmniej połowy składu organu”. Przepis ten, zgodnie z art. 79a ust. 3 ustawy Prawo bankowe stosuje się odpowiednio do udzielenia kredytu, pożyczki pieniężnej, gwarancji bankowej lub poręczenia podmiotowi powiązanemu kapitałowo lub organizacyjnie z członkiem zarządu albo rady nadzorczej lub osobą zajmującą stanowisko kierownicze w banku. Czy wnioskodawca, będący osobą wymienioną w wyżej cytowanych przepisach ustawy, nawet w przypadku posiadania zdolności kredytowej na poziomie najwyższym, może być pozbawiony możliwości zaciągnięcia kredytu (pożyczki) w wyniku niezyskania zgody w drodze ww. uchwał, przy czym ustawodawca nie określa potrzeby uzasadnienia takiej uchwały? Jaką funkcję pełnią postanowienia art. 79a ustawy Prawo bankowe w procedurze udzielania kredytów (pożyczek) przez banki i w jakiej relacji ten przepis pozostaje wobec uniwersalnych unormowań dotyczących oceny zdolności kredytowej kredytobiorcy?

Wyczerpująco i wielowątkowo przedstawiono w rozdziale czwartym rozprawy doktorskiej sposoby rozumienia warunków, od których spełnienia uzależnia się możliwość udzielenia kredytu w przypadku braku zdolności kredytowej po stronie wnioskodawcy (s. 217–231). Interesujące są ustalenia dotyczące warunku, którego istotą jest „szczególny sposób zabezpieczenia spłaty kredytu”. W doktrynie warunek ten jest postrzegany w różny sposób, np. jako zabezpieczenie, które z istoty swojej umożliwia bankowi „łatwe” zaspokojenie z przedmiotu zabezpieczenia w przypadku braku spłaty kredytu przez kredytobiorcę - por. B. Smykla, Komentarz do art. 70, w: A. Mikos-Sitek, P. Zapadka (red.), Prawo bankowe. Komentarz, Warszawa 2022. Według innego poglądu „szczególny sposób zabezpieczenia, w zależności od konkretnego przypadku, mógłby polegać na przyjęciu kilku zabezpieczeń kredytu z różnych źródeł lub na przyjęciu zabezpieczenia przewyższającego wysokość udzielonego kredytu - por. A. Kawulski, Prawo bankowe. Komentarz, Warszawa 2013; J. Molis, Komentarz do art. 70, (w:) F. Zoll (red.), Prawo bankowe. Komentarz, Zakamycze 2005. Problem nadzabezpieczenia unormowano tylko w ustawie z 29.08.1997 r. o listach zastawnych i bankach hipotecznych (Dz.U. z 2023 r. poz. 110) w odniesieniu do listów

zastawnych. W ustawie Prawo bankowe pojęcie to nie jest stosowane. W związku z tym pojawia się wątpliwość, czy użyte w art. 70 ust. 2 pkt 1 ustawy Prawo bankowe wyrażenie „ustanowienie szczególnego sposobu zabezpieczenia spłaty kredytu” może być także być rozumiane jako dopuszczalność ustanowienia nadzabezpieczenia?

W rozdziale piątym rozprawy doktorskiej przedstawiono efekty badań dotyczących oceny zdolności kredytowej dokonywanej w okresie obowiązywania umowy o kredyt. Doktorant ten etap określa jako „ponowną” ocenę zdolności kredytowej i zagadnienie to łączy z obowiązkami kredytobiorcy związanymi z przestrzeganiem przez niego warunków udzielenia kredytu. Uwagę skoncentrowano na charakterze prawnym obowiązku kredytobiorcy polegającego na przekazywaniu bankowi informacji i dokumentów niezbędnych do oceny zdolności kredytowej w okresie obowiązywania umowy o kredyt. Źródłem tego obowiązku Doktorant słusznie poszukuje zarówno w przepisach ustawy Prawo bankowe, jak i w postanowieniach umowy o kredyt oraz wytycznych, rekomendacjach i zaleceniach organu nadzoru bankowego (s. 257 i nast.).

W tym kontekście przywołano art. 70 ust. 3 ustawy Prawo bankowe, zgodnie z którym kredytobiorca jest obowiązany umożliwić podejmowanie przez bank czynności związanych z oceną sytuacji finansowej i gospodarczej oraz kontrolę wykorzystania i spłaty kredytu. Odniesiono się także do art. 74 ustawy Prawo bankowe stanowiącego, że w czasie obowiązywania umowy kredytu kredytobiorca jest obowiązany przedstawić - na żądanie banku - informacje i dokumenty niezbędne do oceny jego sytuacji finansowej i gospodarczej oraz umożliwiające kontrolę wykorzystania i spłaty kredytu. Na stronie 259 rozprawy doktorskiej zamieszczono stwierdzenie, że „z przepisów ustawy o kredycie konsumenckim nie wynika, aby bank był zobowiązany do dokonania ponownej oceny zdolności kredytowej poza przypadkiem znacznego zwiększenia całkowitej kwoty kredytu konsumenckiego”. Jak należy w tym kontekście oceniać postanowienia art. 78a ustawy Prawo bankowe, według którego przepisy ustawy stosuje się do umów kredytu i pożyczki pieniężnej, zawieranych przez bank zgodnie z przepisami ustawy z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim, w zakresie nieuregulowanym w tej ustawie? Należy podkreślić, że problem relacji art. 78a ustawy Prawo bankowe, w stanie prawnym ukształtowanym poprzednio obowiązującą ustawą z 20.07.2001 r. o kredycie konsumenckim (Dz.U. Nr 100, poz. 1081 z późn. zm.) był przedmiotem zainteresowania ze strony niektórych przedstawicieli doktryny (por. R. Tollik, Stosowanie przez banki przepisów ustawy Prawo bankowe do kredytów konsumenckich „Prawo Bankowe” 2002, nr 9).

W sposób systematyczny i wieloaspektowy przedstawiono w rozdziale piątym rozprawy doktorskiej kwestie dotyczące jakości i zakresu informacji oraz dokumentów, które obowiązany jest przekazywać kredytobiorca. Przejrzyście zostały także przedstawione argumenty dotyczące sposobu rozumienia określenia „warunki udzielenia kredytu” stosowanego w przepisach ustawy Prawo bankowe. Zagadnienie to jest szczególnie istotne z uwagi na postanowienia art. 75 ust. 1 ustawy Prawo bankowe, ponieważ w przypadku niedotrzymania przez kredytobiorcę warunków udzielenia kredytu albo utraty przez kredytobiorcę zdolności kredytowej bank może obniżyć kwotę przyznanego kredytu albo wypowiedzieć umowę kredytu, o ile ustawa z dnia 15.05.2015 r. Prawo restrukturyzacyjne nie stanowi inaczej. Doktorant problem ten bada w sposób pogłębiony i dokonuje ważnych w tym zakresie ustaleń (s. 273–310). W końcowej części tego rozdziału przedstawiono problem różnych nieprawidłowości w ocenie zdolności kredytowej będących przejawem nieodpowiedzialnego kredytowania przez banki.

W podsumowaniu (zakończeniu) zamieszczono uniwersalne wnioski i oceny dotyczące funkcji i znaczenia unormowań ustalających istotę i zakres dokonywania oceny zdolności kredytowej. Oceniono także ewolucję regulacji prawnych obowiązujących od 1989 r., który według Doktoranta jest momentem przełomowym w rozwoju polskiego sektora bankowego, jako segmentu rynku finansowego. Wypowiedzi Doktoranta są w tym zakresie wyczerpujące, spójne i w pełni komunikatywne. Z uwagi na określony poziom abstrakcyjności regulacji ustawowych dotyczących dokonywania oceny zdolności kredytowej Autor podkreśla istotną rolę rekomendacji wydawanych przez KNF oraz przyjmowanych w poszczególnych bankach wewnętrznych procedur. Słuszna jest konstatacja Doktoranta o zindywidualizowanym charakterze każdej oceny zdolności kredytowej, tzn. formułowanej w odniesieniu do konkretnego kredytobiorcy (s. 321).

Dokonując końcowych ustaleń Doktorant konsekwentnie wiąże ocenę zdolności kredytowej z potrzebą ograniczania ryzyka w działalności bankowej, zwłaszcza ryzyka kredytowego oraz ryzyka wypłacalności. W podsumowaniu udzielono właściwie uzasadnionych odpowiedzi na poszczególne pytania badawcze (hipotezy), sformułowane w części wstępnej rozprawy doktorskiej. Uzasadniona jest także krytyczna ocena, kierowana wobec ustawodawcy, dotycząca istotnego różnicowania bankowych procedur udzielania kredytów oraz pożyczek pieniężnych przez banki. Trafnie Autor dostrzega, że problem ten intensyfikuje się wtedy, gdy pożyczka pieniężna staje się formą kredytu konsumenckiego (s. 324–325). Doktorant właściwie również argumentuje, że przepisy ustawy Prawo bankowe regulujące udzielanie kredytów nie będą stosowane do innych umów zawieranych z bankami,

po których stronie może powstać ryzyko o charakterze kredytowym, np. do umowy gwarancji bankowej, umowy poręczenia, umowy leasingu lub umowy faktoringu.

Należy zgodzić się z końcowym stwierdzeniem Autora, że prawna instytucja zdolności kredytowej ma fundamentalne znaczenie dla powstania i późniejszej trwałości stosunku wynikającego z umowy o kredyt. Nawiązując do głównych założeń koncepcyjnych rozprawy doktorskiej Autor konstatuje, że ustawodawca w sposób niepełny precyzuje pojęcie zdolności kredytowej oraz obowiązki banku związane z jej oceną. Pozostawia to bankom szeroki zakres swobody w kształtowaniu konkretnych rozwiązań, zwłaszcza proceduralnych, odnoszących się do badania zdolności kredytowej (s. 326).

Na uwagę zasługują także szczegółowo uzasadnione wnioski *de lege ferenda*, których Doktorant sformułował aż osiem. Wskazuje w nich na potrzebę: unifikacji stosowanego aparatu pojęciowego i poszczególnych jego elementów składających się ocenę zdolności kredytowej; wprowadzenia także do ustawy Prawo bankowe obowiązku dokonywania ponownej oceny zdolności kredytowej w przypadku istotnego wzrostu zadłużenia z tytułu udzielonego kredytu; ustalenia w ustawie Prawo bankowe katalogu informacji niezbędnych do oceny zdolności kredytowej; rozciągnięcia na wszystkie rodzaje kredytów obowiązku udzielania przez bank pisemnych wyjaśnień dotyczących dokonanej oceny zdolności kredytowej; stosowania do pozostałych umów zawieranych z bankami (o udzielenie gwarancji, poręczenia, leasingu, akredytywy) przepisów właściwych dla umowy o kredyt; odpowiedniego informowania kredytobiorcy przez bank o konieczności obniżenia kwoty udzielonego kredytu lub wypowiedzenia umowy z powodu utraty zdolności kredytowej; określenia sankcji nakładanych na bank w sytuacji zaniechania przeprowadzenia oceny zdolności kredytowej.

Sformułowane końcowe oceny i wnioski wykazały, że Doktorant osiągnął podstawowy cel dysertacji. Przeprowadził kompleksową analizę regulacji prawnych odnoszących się do badania zdolności kredytowej w dwóch zasadniczych obszarach, tzn. poprzedzającym zawarcie umowy o kredyt oraz w okresie trwania takiej umowy. Wnioski wynikają z przeprowadzonych przez Doktoranta badań. W ten sposób wykazuje On postawę zdyscyplinowanego badacza. Stanowią one rezultat szczegółowych i wielostronnych analiz obszernego i wartościowego materiału źródłowego. Odnoszą się one do wszystkich istotnych problemów badawczych wskazanych w zagadnieniach wstępnych. Oceniam, że wnioski i konkluzje sformułowane przez Doktoranta w rozprawie doktorskiej zasługują na uwagę, są doniosłe, przejrzyste, komunikatywne i dobrze uzasadnione. Sposób argumentowania jest logiczny i wewnętrznie spójny. Doktorant wykazał się bardzo dobrą znajomością problematyki unormowanej przepisami prawa bankowego. Analizy materiału normatywnego zostały we właściwy sposób

wzbogacone odniesieniami do dorobku doktryny prawa i judykatury. Przeprowadzone badania empiryczne dotyczące ok. 200 umów kredytowych stosowanych przez banki krajowe i zaprezentowane w rozprawie ich efekty wydatnie podnoszą poziom naukowych rozważań. Walorem recenzowanej rozprawy jest również to, że wpisuje się ona w ważny nurt współczesnych badań nad działalnością bankową z uwzględnieniem ryzyka towarzyszącego tej działalności.

Rozprawa doktorska została napisana poprawnie w aspekcie językowym. Można jednak wskazać na pewne nieliczne błędy edytorskie, np. dotyczące pisowni niektórych tytułów czasopism naukowych. Na stronie 349 w poz. 28 i w poz. 36 jest „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjalistyczny”, a powinno być „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”; na stronie 356 rozprawy w poz. 54 jest „Acta Universitatis Lodzensis” a powinno być „Acta Universitatis Lodziensis”; na stronie 357 rozprawy w poz. 62 jest „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i socjalny” a powinno być „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”; na stronie 359 rozprawy w poz. 90 jest „Prokuratura i prawo”, a powinno być „Prokuratura i Prawo”. Na stronie 347 rozprawy w poz. 6 jest M. Safjan, a powinno być M. Safjan.

V. Ocena selekcji i sposobu wykorzystania źródeł

Ustalenia w rozprawie doktorskiej zostały dobrze podbudowane warstwą doktrynalną. W całej pracy wykorzystano 213 pozycji literatury przedmiotu. W rozprawie doktorskiej znajdują się odesłania do dorobku nauki prawa bankowego, cywilnego, gospodarczego oraz ekonomii. Inspiracje do prowadzenia badań czerpano także z oficjalnych raportów, informacji, wytycznych, stanowisk, pism i komunikatów (m.in. agencji ratingowych, Komisji Europejskiej, Europejskiego Urzędu Nadzoru Bankowego, Komisji Nadzoru Finansowego, Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, Związku Banków Polskich) oraz regulaminów bankowych określających procedury kredytowe.

Materiał normatywny, poddany analizie w rozprawie, obejmuje 75 aktów prawnych (unijnych oraz polskich). Wykazy aktów prawnych, zamieszczone na stronach od 337 do 343 rozprawy doktorskiej, nie zostały jednak uporządkowane według kryterium hierarchicznego. Przyjęto natomiast kryterium czasowe (daty uchwalania poszczególnych aktów prawnych), co sprawia, że w wielu przypadkach w pierwszej kolejności zostały wymienione akty o stosunkowo niskiej randze prawnej, np. uchwały Rady Ministrów lub uchwały Komisji Nadzoru Bankowego, a dopiero w dalszej kolejności ustawy. Podobny zarzut dotyczy wykazu

aktów prawa unijnego, w którym np. zalecenia Komisji wymieniono przed Traktatem o funkcjonowaniu UE.

Problemy związane ze stosowaniem przepisów regulujących różne aspekty dokonywania oceny zdolności kredytowej zostały rozwiązane przez Doktoranta z wykorzystaniem 66 orzeczeń trybunałów i sądów (TK, TSUE, NSA, WSA, SA, SO). W rozprawie zamieszczono kilka tabel i wykresów przedstawiających dane ilościowe związane z badaniem zdolności kredytowej, tzn. na stronie 302, 303, 317, jednak nie sporządzono ich odrębnego wykazu na końcu rozprawy.

Rozważania prowadzone w rozprawie doktorskiej są dobrze wsparte wyselekcjonowanymi poglądami przedstawicieli doktryny, źródłami prawa oraz dorobkiem judykatury. W całej rozprawie sporządzono 728 przypisów. Cenna jest również ujawniona w rozprawie umiejętność konstruktywnego myślenia, zdolność do formułowania wyważonych ocen i wniosków, prowadzenia polemiki z niektórymi przedstawicielami doktryny w sposób kulturalny, a zarazem umiejętność krytycznego analizowania przepisów prawnych oraz przywoływanych poglądów przedstawicieli doktryny. Zachowano standardy formalne dotyczące prac doktorskich. Poprawnie sporządzono odsyłacze i przypisy.

W rozprawie doktorskiej zadeklarowano uwzględnienie stanu prawnego obowiązującego na dzień 31 marca 2023 r. (informację taką zamieszczono na stronie tytułowej). Oznacza to, że konieczne jest zaktualizowanie danych dotyczących publikacji niektórych urzędowych jednolitych tekstów aktów prawnych. Powyższa uwaga odnosi się np. do wymienionych na stronie 339 ustaw: z 21.07.2006 r. o nadzorze nad rynkiem finansowym (jest Dz.U. z 2006 r. Nr 157, poz. 1119 z późn. zm., a powinien być: Dz.U. z 2022 r. poz. 660 z późn. zm.); z 16.02.2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (jest Dz.U. z 2007 r. Nr 50, poz. 331 z późn. zm., a powinien być: Dz.U. z 2021 r. poz. 275 z późn. zm.); z 27.08.2009 r. o finansach publicznych (jest Dz.U. z 2009 r. Nr 157, poz. 1240 z późn. zm., a powinien być: Dz.U. z 2022 r. poz. 1634 z późn. zm.). Podobna uwaga dotyczy również ustaw wskazanych w poz. 38, 39, 40 na stronie 339 rozprawy doktorskiej.

VI. Konkluzja

Rozprawa doktorska jest prawidłowo skonstruowana. W sposób wyczerpujący, przejrzysty i logicznie uzasadniony przedstawiono poszczególne kwestie dotyczące zdolności kredytowej i trybu jej oceny w dwóch głównych obszarach, tzn. w okresie poprzedzającym zawarcie umowy o kredyt oraz w trakcie obowiązywania takiej umowy. Wypowiedzi Doktoranta są komunikatywne, wywody dobrze uzasadnione umiejętnie dobranym materiałem

normatywnym i poglądami przedstawicieli doktryny oraz dorobkiem judykatury. Właściwie są stawiane problemy, formułowane myśli i wnioski płynące z przeprowadzonych badań. W całej pracy zachowana jest jej myśl przewodnia, co świadczy o przejrzystości pracy i logicznym układzie poszczególnych jej rozdziałów. Sformułowane przez Autora oceny, wnioski i postulaty wynikają z przeprowadzonych badań.

Stosownie do standardów sformułowanych przez ustawodawcę stwierdzam, że rozprawa doktorska przygotowana przez Pana mgra Jarosława Olejarza prezentuje Jego ogólną wiedzę teoretyczną w dyscyplinie „nauki prawne” oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. W rozprawie doktorskiej zamieszczono efekty badań, które stanowią oryginalne rozwiązanie istotnego problemu naukowego. Oznacza to, że Doktorant spełnia kryteria określone w art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2013 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2017 r. poz. 1789 z późn. zm.), które w tym przypadku znajdują zastosowanie na podstawie art. 179 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018 r. poz. 1669 z późn. zm.).

Rezultaty badań przeprowadzonych przez Doktoranta zostały przedstawione w sposób przejrzysty, poprawny językowo i stylistycznie, a poszczególne założenia i cele zostały zrealizowane, natomiast wnioski i oceny oraz postulaty są właściwie uzasadnione. Doktorant umiejętnie posługuje się naukowymi metodami pracy, a efekty Jego badań mogą być przydatne w przyszłości. Rozprawa doktorska zarówno pod względem merytorycznym, metodologicznym, jak i formalnym spełnia standardy sformułowane przez ustawodawcę. Rozprawa doktorska Pana mgra Jarosława Olejarza pt. *Zdolność kredytowa i jej wpływ na zawarcie i wykonanie zobowiązań z umowy kredytu* może być podstawą dopuszczenia do publicznej obrony, po spełnieniu przez Autora innych wymogów określonych prawem.

